

сять мініатюрних портретів гетьманів. Редакцію текста при друкуванні перевели М. Рігельман і Ів. Самчевський. Текст друковано починаючи з Передмови і „Сказанія“, а те, що стояло між передмовою й „Сказанієм“, винесено в „Приложенія“ в 4-му томі. Так само як і Самовидец, Величко писав гарною народною мовою, котру він зве „козацькою“ або „нарѣчієм малоросійським.“*)

Другий видатний козацький літописець *Григорій Грабянка*, так само як і Величко центральне місце в своїй праці одводить Хмельнищині. Грабянка був гадячанин. Року 1687 ми бачимо його полковим суддею, в 1723 році їздив з Полуботком до Петербурга і попав до кріпости. В 1729 році по ходатайству гетьмана Апостола його призначено полковником гадяцьким. В 1734 році він загинув в поході проти татар. Це був чоловік начитаний, знайомий з чужоземним письменством.

Праця Грабянки носить назву: „Дѣйствія презѣльной и отъ начала поляковъ крвавшой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана запорожского зъ поляки, за найленѣйшихъ королей полскихъ Владислава, потомъ потомъ и Казѣмира, въ р. 1648 отпраоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого несконченной зъ рознихъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу трудомъ Григорія Грабянки собранная и самобитныхъ старожилловъ свидѣльстви утвержденная. Року 1710.“

Джерелами для Грабянки, як він сам зазначає, служили:

- 1) „Діаріушъ нашихъ воиновъ въ обозѣ писаний“;
- 2) „Духовніе и мірскіе лѣтописци“;
- 3) Сінопсис Гізеля, твори Кромера, Більського, Стрийковського, Гваньїні, Коховського,**) Твардовського, Пуфендорфа і Гібнера;
- 4) офіціальні акти (привилеї, листи, договори, списки гетьманів, полковників та ин.), вірши.

Звісні дві редакції: а) первісна, з перевагою церковно-славянщини, з силою віршів (надрукована Київською Археографічною Комісією) і б) пізніша, зросійщена, з пропуском віршів (надрукована Туманським 1793 року). Твір Грабянки був дуже поширений — до нас дійшло коло 20 списків.

„Дѣйствія презѣльной брани“ є головним робом монографія про Хмельницького, хоча обіймає історію України од найдавніших часів аж до вибору Івана Скоропадського гетьманом в 1709

*) Див. *В. Петрикевич*, Літопись С. Величка а „Воуна domova“ С. Твардовського, Тернопіль, 1910.

**) *Веспасіан Коховський* (1633—1699), учасник віденського походу 1683 р., написав „Annalium Poloniae ab obitu Vladislavi IV Csicmacleres scriptore Vespasiano Kochovo Kochovski,“ 3 томи, Ст.-совіае, 1683, 1688, 1698. В праці Коховського оповідається про події 1648—1676 років.

році. Про Хмельницького говорить автор найдокладніше, про все інше коротко в загальному вступі, який носить назву „О началѣ преименованія козаковъ, купно же и о древнѣйшихъ ихъ дѣйствіяхъ сокращеннѣ“. Виясняючи походження козаків і самої їх назви Грабянка полемізує з польськими письменниками що до назви „козак“: „Аще же В. Коховскій и отъ козъ дивіихъ козаковъ нарицаеть, яко тѣмъ скоростію до брани соровнаются и тѣхъ ловомъ наипаче упражняются, но приличнѣе Стрийковскій проименованіе производитъ, глаголющи, яко отъ древняго своего нѣкоого вожда Козака, егоже промысломъ многажды Татаръ побѣждаху, козаками нарицаются...“ Одначе сам Грабянка виводить козаків від Козар, „древнѣйшого рода скифска, идуцого отъ племени перваго Афетоваго сына Гомера“. Коли прийшли монголи, то зруйнували хозарське царство, а козар з того часу почали звати козаками. На ст. 17—31 подається короткий огляд історії давньої Руси-України. Поляки примусили козаків одійти за Пороги. Слідує коротка історія козацьких повстань; як причина повстання подається унія і польські утиски, до того ще й кривда Хмельницькому від Чаплінського. Події 1648—1655 років поділено на 12 сказаній. Це основна частина твору. По смерті Хмельницького виклад робиться все коротшим і переходить в хронологичний реєстр. Ідеалом і героєм автора єсть Богдан Хмельницький.

Видано працю Грабянки р. 1854 Київською Археографічною Комісією по 6 спискам, з котрих один належав колись Гр. Полетиці. Цензура викинула кілька сторінок (про незадоволення москалями на Україні за часів Бруховецького); вони були видруковані Ол. Лазаревським в 1894 р. в „Кіев. Старині“ (1894, XI). Лазаревський висловив був сумнів що-до авторства Грабянки, але коли знайдено було копію 1756 року, зроблену в Сорочинцях, то погодився з його авторством (Кіев. Стар. 1897, III).

Писання (чи просто переписування й компіляція) хронік та літописів було дуже розповсюджене в перших десятиліттях XVIII віку на лівобережній Україні, відповідаючи очевидно заінтересованню минулим рідного краю серед тієї верстви, де ті хроніки укладались — серед козацької старшини. Вели ці хроніки люде, що перебували на значних навіть посадах: крім полковника Грабянки маємо списану Павлом Полуботком „Кронічку“ 1452—1715 років, внесену Яковом Марковичем в його Діаріуш.

Во 30-х роках XVIII ст. зложено „Краткое описание Малороссіи“, котре вважається деким спробою „переробити літопис Грабянки в прагматичну історію України“. З цією метою автор почина з княжої доби, стараючись поставити козацький період історії України в генетичний зв'язок з княжою добою. Виклад простий, позбавлений риторики Грабянки, ясний. В мові нема церковно-славянїзмів та полонїзмів, але за те багато чужноземних